

له پروانگه ى زمانه وانيه وه؛

گير وگرفه كانى نور سيني وشه ى ليك دراو

* رؤف احمد نالائى *

نه گهر تائيسناو تارادده بهك به سمر ته گهره ى
نوسيني بيچگه ى وشه ى ليك دراودا - زال بووبين ،
نم بابته يان هروه ها به نالوژى ماوه ته وه و له
بينه و به ره ى نوسيني هموشيه دابه ، نه مهش له بهر
نه وه به كه تائيسنا له توژينه وه ى ري زماندا چهنديه ت و
چوانيه تي ليك دراو ساغ نه كراوه ته وه ، چ له باره ى
وشه سازيه وه و چ له باره ى ري نووسه وه !!

له باوه ري مندا ليك دراو بربره پشني زمانى
كوردبه .. وهك موعجيزه سه برى ده كه م .. شاشه به كه ى
نه فسوويه و ميژووى ديريني تيداده ورنگيته وه ..
چيرۆك و داستانه . گهردينه !! ناميريكى تو مارگهرو
ويتنه گره .. پارچه كانى وشه ى ليك دراو هره به كه يان
دوگه ى وينه مزبه كه ى هيزبه خشى جاويدانيه ..
هه رنه وه ندم له دست دى كه له نافر شكوى
وشه ى ليك دراودا ، به چوك دايتم .. له مه بيدانى
به رره ها برو بين دهر به ستانه ماندا ، مل كه چ بيم !!
ده ستعا به ى ده و كه مندى زمانى كوردى ،
نه وه نده ى خودا حمزبكا ، وشه ى ليك دراوه كه
بى گه به نيته پويه ى هيزويتز .. له سا به ى نه وه وه بو
هيچ زار او به كه ى زانستى و نه ده بى دوش داناميين .
داخه كه م ! له ژير به رده ى ري نووسدا بو م نالوژى كه
مه ودا ى بده من !!

به كورتى نه وه نده ى ناسك و گرنگه پتر بين نازه له
مه بيدانى زمانه و اينماندا !!

۱ - نووسيني وشه ى دارپيرژداو :

نه و به شمن كه به پاشى گرو پيش گرى تايه تي
دروست ده بين بو مبه ستى وى ، نه و مؤرفيمه ى كه
ده كه ويته گهل وشه سه ره كيه كه ، سه ره خوڤيانه
مه به ست و گوژارو راناگه به ني . . يان به ته نسى
به كارنا هيتزى ، جا به هوى سوانه وه وه بين يان
له نبره تدا - وهك نامرازى كى ري زمانى - دابه زى بين ،
به خواستى ري نووس - نهك كرۆك زانى ى وشه -
برتيكان لى ده خمه بهرچاو :

باش گر	وشه ى دارپيرژاو
• -	بست - بسته
هك -	كورت - كورتهك
ۆك -	نارام - نارامۆك

ك	دست - دسك (kla)
چ	باخ - باخچه
دان	خوئ - خويدان
ستان	كورد - كوردستان
دار	مال - مالدار
بار	نوس - نووسيار
گمر	مس - مسگر .. هند

(نهم ساله ، سالیکی نههاته ، یان : نهم ساله نههاته دواپی نههات ! نهم شهوه زور تاریکه) کهواته وینهی (نیمشهو) به به کهوه ده نووسری ، بیجکه لهوش که سواوه تموه ، کوردی نووسان بهوشتیوه لکانه راهاتوون ، ییتووش له گوری دایه که راناوه نیشاریه که نهرکه سه ره کیه کی نیو رسته سازی نابینی .

ج - وشه ی تیکشکاو :

- ۱ - له یهک سه ره وه ، وهک :
- زستان = زمستان = زوقم + ستان - بهیر وای من .
- سزهستان : زان = زاین + ستان = کاتی زان .
- گوستان = گو ، گوه + ستان = شوینی کبو .
- گورگاسا = گورگ ناسا . بهسوانه وهی / = / .
- دلش = دال + واشه . له واشه گوره تره .
- مریشک = مر + نیشک = وشک

۲ - له دوو سه ره وه :

- وهک « خورمز » که بریتیمه له (خورماو میوز) یان وهک « دهسار » = دهست + هار .
پوخته ی قسه ئه وه به که ئه وچوره وشانه به به کهوه بنووسری ، چونکه فوره که یان بریتیمه له گورمه به کی ، به سه ره کدا جوش دراو . له ولابشه وه دستوره که یان سابه .

۳ - لیک دراو به وهی نامرزی به ستنه وه وه :

- وهک : « کوتومت ، مشتومر ، گفتوگو ... »
به به کهوه نووسینیان به کاریکی به جین دهمانم ، چونکه له قالبی یهک وشه ی دان و سه ره گگردان نین ، نامرزه کهش هاوبهشی حوگم رسته راناکه به نین ، زوربه ی دوو پارچه به به که وه به ستراره کان به جیاجیا مه به ست ناگه یمن ، دیمان یح ویسته له رکیفی رسته سازی دهر بازین ، کهواته لکانی نامرزه که به پارچه ی پیشه وهی کاریکی ژرانه به ، به لام ده ی نووسر - تانه دازه بهک - له که ینوبه ینی نامرزی به ستنه وه به ناگاین و ههست به و مامه که به بکا ، له گمل نموه شدا دستوره که ی دابینکمره .

نهم وشه داریژراوانه و زوره های دی ، به یمن دهمه قالی به سه ره که وه ده نووسری ، چونکه به تهنج نهو موز فیمانه سه ره بخونین له گوزاردا ، له کاتی پیوه لکاندا کارتین کرانیک ده سازی بو مه بهستی تازه له بارلین گورینه وه یان له بزوتنه وه ی به یلدا پیدا به باریکی فیزیکی تایه پیدا ، بو به کالای نهرک ، نیره به لسه بار نازانم که یینی لیکم .

۲ - وشه ی سواوه و تیکشکاو

نهو وشه لیک دراوانه که پیک هاتوون له به شتیکی سه ره کی و به شتیکی په یوهست ، یان بهشی لکینی ، یان له چند به شیک به سواوه یی و تیکشکاو ی جانامرازی یان نا . نهم به شه یان له قویوی زوره و تنها وهک نمونه ، بریکیان لیک ده خه مه روو ، بلامه بهستی ری نووس .

۱ - نامرزی لیک دراو :

- لیک - له یهک : لیک چوون
تیا یا - تیی دا تییانمه لوه
ویکرا - به به کهوه ، تیک را
گلوجن - گلوجه (عمره به) .
نهمانه - زوربه یان - به نه سواوه یی ، به به کهوه ده لکین ، وهک (هیچی - تیدا - نملوه) سه سواوه بیس ، وهک (تی + یان دا = تییاندا) .

ب - راناوی نیشاری له گمل هندی ناومل کاردا :

وهک : (نیمشهو ، نه چرۆ ، نه سال . . . هند)
راناوه نیشاریه که نهرکی سرکی ی رسته سازی ، لیردا دژراندوه ، دهوری نامرزی شوناس ده بینه ی نهو وشانه جیاوازیان هه به له گمل نهم رسته ی خواره ودا :

۴ - وشه‌ی جووتنه‌ی :

هنده‌ی کهس دنووسن (جووته ناو) .
 نهولیدانه‌وه‌یه به‌رتسه‌که ، به‌تایبه‌تی بۆ ئەم‌شوینه ،
 مەرچ‌نیه‌ ته‌ن‌ها له دووناو پیتک‌ین ، وه‌ک : « به‌ه‌به‌ه ...
 هه‌ی هه‌ی » یان له‌چهن‌د توخ‌میتکی دی . وه‌ک :
 « زه‌نازه‌نا ، سووک سووک ، زه‌ق‌زه‌ف » ئەم
 باب‌ته‌ وشانه به‌یه‌که‌وه ناووس‌رین ، چونکه بـۆ
 دووبادی (توکید) ی حاله‌ت‌سن ، بیتو بنووس‌ری
 (زه‌ق‌زه‌ف - سوک‌سووک) ئەو تایبه‌ت (خاصیه) ه
 له‌کیس ده‌چن ، باری ده‌ر‌پ‌رین و شوین به‌ره‌و
 به‌ک‌وشه‌یی باناداته‌وه ، بیتیجه‌له‌وه‌ش ری‌نووسه‌که‌مان
 ده‌قی‌به‌ئوه‌وه‌گرتوه ، که‌به جیا‌جیا بنووس‌رین ، له‌گه‌ل
 ئه‌وه‌دا‌ینم ک‌شتیتک هه‌له‌نه‌ین و بچه‌س‌پن
 ده‌ست‌کاری‌ی‌بکری .

ه - لیک‌دراو له‌چهن‌د به‌شیتکی ته‌واو

به‌مه‌رچ‌ن له‌خپلی گار نه‌ین :

نموونه‌ی ئه‌وبابه‌ته وه‌ک :

(دل‌شاد ، سو‌سن‌خال ، خه‌زیم‌شۆر ...)
 لیره‌دا س‌ر‌رای دوور‌ونزیک ده‌خه‌مه‌به‌رجاو :
 ۱ - هه‌موویان به‌سه‌ریه‌که‌وه بنووس‌رین .
 ب - هه‌موویان به‌جیا‌جیا بنووس‌رین .
 ج - ئه‌گه‌ر ديارناو « اسم‌علم » یان ناوی
 پ‌ش‌هو شوین بوون یان ناوی فه‌ره‌نگی بوون ئەوا
 به‌سه‌ریه‌که‌وه بنووس‌رین : ئه‌گینا به‌جیا‌جیا
 بنووس‌رین .

رای‌سیتیم هی کوری‌زانباری‌ی کورده . به‌م
 نموونه‌ش رافه‌یان کردوه : (ئه‌گه‌ر - به‌نموونه -
 وشه‌ی دل‌سۆز ديارناوین به‌سه‌ریه‌که‌وه بنووس‌ری ،
 وه‌ک : دل‌سوزی خوشکم) ئه‌گه‌ر ئاوه‌ل‌ناوی « صفه »
 به‌جیا‌جیا بنووس‌ری ، وه‌ک : (پیاوی دل‌سۆز -
 خۆشه‌ویسته) من لیره‌دا رام‌جیاوازه ، هیچ
 نووسه‌ری‌تک له‌گه‌رمه‌ی نووسیندا ، ئه‌ر مه‌له‌که‌یه‌ی
 بۆ به‌یدانابن و ئه‌وه‌نده‌ش زه‌ین‌تیز نیه‌ که‌له‌م رسته‌یه‌ی
 خواره‌وه‌دا :

سه‌ری‌ای‌تیک‌نه‌چن : « دل‌سۆز به‌دل‌سۆزی
 ئیش‌ده‌کا » !! به‌جیایی ئه‌وه‌ی که له‌یه‌که‌میاندا
 ديارناوه به‌یه‌که‌وه به‌جیایی ئه‌وه‌ی که
 له‌ده‌مه‌شياندا ئاوه‌له‌ناوه به‌جیا‌جیا بنووس‌ری .
 دیسان وشه‌ی فه‌ره‌نگی که بووبه سه‌رباس‌و

سه‌ریه‌ند ، ديارناویکه بۆخۆی ، ده‌ین به‌ین ریزه‌ری
 هه‌موویان له‌سه‌ره‌تاوه به‌یه‌که‌وه بنووس‌رین ، که
 ده‌گاته سه‌ررافه‌ لیک‌هه‌ل بووه‌شینه‌وه ، وه‌ک له‌م
 نموونه‌دا « پیتیه‌ل‌برین ، شوول‌لیته‌ل‌کیشان »
 ئه‌جا له‌رافه‌که‌دا هه‌ل‌ده‌وه‌شینه‌وه ، که به‌دوا‌یاندا
 بگوت‌ری : « هۆمه‌ر پیاویکی پین له‌هه‌ل‌بره ، واتسه
 زید‌ه‌رۆیه . »

ئه‌م‌رای له‌مه‌ر‌ئیره به‌ نه‌زه‌ریه‌کی رووت‌داده‌نینم ،
 ئه‌گه‌ر باوه‌رمان به‌ده‌ست‌ووسازی هه‌ین ، سه‌وت
 ئه‌وه‌نده سفتی و کم‌ئه‌رکی پالمان‌پتوبینی ، ئەو کاره
 نه‌سه‌ری‌گرتوه و نه‌سه‌ری‌ده‌گری !!

به‌رله‌وه‌ی که بریاری خۆم‌بده‌م ، ئه‌وه‌نده
 فیترووم که‌وشه‌ی لیک‌دراو له‌رووی واتاو له
 ئه‌رکی‌رسته‌ سازیدا ، له‌حوکمی ساده‌دایه ،

که‌ده‌لین « میر‌گه‌سوور » واتای ره‌نگی سوور
 بۆ متریگی شین ، رامۆش‌کراوه ، با له‌رووی
 ئیتمۆلۆژیشه‌وه سه‌باره‌تیک‌ی هه‌ین و له‌ده‌سته‌واژه‌ی
 « میرگی سوور » وه‌هه‌ل‌گه‌رابینه‌وه .

بیانوی هه‌رمه‌زن ئه‌وه‌یه که وشه‌ی لیک‌دراو
 له‌ حوکمی ساده‌دایه‌و که‌خرايه‌ قالیی لکانه‌وه زه‌بمان
 بۆ پارچه‌کانی‌و سه‌ریه‌خووییان ناترازی .

له‌مانه به‌ناگام و له‌هه‌موو‌ک‌ه‌س پ‌تر
 حه‌زله‌وه‌ده‌که‌م که له‌م‌سه‌ری دیره‌وه بۆ ئه‌وه‌ری ،
 پیت له‌ پیت نه‌ب‌سیتته‌وه ،

ئه‌گه‌ر وشه‌لیک‌ دراوه‌کان گشتیان وه‌ک
 « گولنار » ی بوونایه ، له‌وانه‌بوو داری خۆزگه‌مان
 به‌اتایه‌ته‌به‌ر !

ئه‌م پرسیاره : بۆچی سل‌ناکه‌ینه‌وه
 له‌بچ‌ر‌بچ‌ری ئه‌م وشه‌لیک‌دراوانه‌ی خواره‌وه‌، که‌هیچ
 هیزیک‌ و به‌م بیتانه له‌جیمیان‌ناگاو مه‌به‌ستیشیان
 نه‌دۆراندوه ؟! وه‌ک « سه‌رچل ، به‌رچنه ، پیره‌میرد ،

شاره‌زوور ، راوه‌نگوین خه‌نده‌لیتو ... هتد . »
 ئه‌مه‌ واو که‌چی که نووسیمان : « گول‌ناز ،
 دل‌شاد ... » به‌بچ‌ر‌بچ‌رو ناساز ده‌در‌پ‌ته

قه‌له‌م !! « ۱ »

واقع ئیساتی‌ده‌کا که‌ئهو جۆره
 وشه‌لیک‌دراوانه سه‌روم‌رو به‌یه‌که‌وه نووسراو
 هیچ‌ده‌ستوور‌تک دابینیان‌ناگاو چاره‌ره‌ئوه‌یه که

به‌سه‌ریه‌که‌وه نه‌نووس‌رین ،
 هه‌نده‌ی که‌س سوورن له‌سه‌ر ئه‌م قسه‌یه :

« تاده لوئی وشه ی لیک دراو به سه ربه کهوه بنو سرتی ... »
 هم ناموزگاریه ربه ف له گیرفانی زانستدا جیگه ی نابیتته وه .. بگره خۆدزبنه وه یسه له دستوورسازی !!

نه گهر به لکه ی پیوه لکان نه وه بیج که له فارسی و عه ره بیدا وشه ی لیک دراو به سه ربه کهوه دهنووسن ، جارئ به تاوی زمانی دیکه که م تابیتزیک وشه ی لیک دراو که وتوته عه ربه وه ، لیک دراو له تایبه تی نهوزمانه نیو له گهل (نحو) ه که بیان ناگونجی ، بیجگه له وهش چ نه وان چ فارسه کان ری نووسه که بیان ناتواوه پشت به بزوی نووسین نابه سننو و پترکاره که بیان داوه ته دست سه لیه و بیسته نی ئنجا بادانه وه بۆ ریک خۆتندنه وه !!

به لکه یه کی دیکه ی ژیریژیانسه بۆ پیکه وه نه نووسانی لیک دراو ی پارچه ته واو :

وشه ی لیک دراو له خۆیدا لی دانه وه یه کی کورتی نه ندازبانیه ، چۆنیتتی دابزینه که ی رافه ده کاته وه ، به نموونه که نووسیمان : (دل شاد) سه رنج راده کیشی بۆ فۆرم و قه باره ی نه وشته که به وشه ی (دل) دهرده بردی بۆ لی وردبوونه وه ی وشه ی (شاد) ئنجا په یوهندی ی هم دوانه و سازدانی وشه نویتته که بۆ مه بهستی تازه ، که که سیکه ناودیره به شادملی و دهر وون ئاسووده ی ، نه گهر له خۆشی - دا وانه بیج له پیتشه وه گه شی بینی بۆ ده گوتری . هم نیمچه چیرۆکه له تاکه تاکه ی پارچه وشه کانه وه دهرتیه وه ، نه وه شت له بیر ناباته وه که مه به ست تاکه که سیکه ی ناودیره به هه مان جووته وشه ی به سه ربه که وه .

– لیک دراو له وشه وکار :

بهمه رچ و شه که نامرازو پیتش گر نه بی ، وهک :
 ۱ – ناو + کار : ده ست گرتن ، سه مردان ، هه چ کردن ، جه رگ بر ...
 ۲ – ناوه ل کار + کار : لاکردنه وه ، نیوئاخن ، لایمیز ، پال خستن
 ۳ – صیفه + کار : چاک کردن ، مان گرتن ، شی کردنه وه .

تائیتسا هیچ زمانه وان و ری نووسه وانیتک هم چه شنه لیک دراوانه ی به یه که جوونه نه نووسیون !! ههروه ها به له قی و ئالۆزکاوی له هیتناوبردن دان .

راسته که وه بۆ یه که م جار ده ی درکینم :
 باری ره وان پیتزی - که کالای زمانه - له سه رکیلیه وه گۆبه ندیکه خستوه ته وه به تایبه تی له ری زماندا به ری نووسه وه چونکه نه وه نده ی له ئاویتنه ی زمانی دهره که وه ، سه بری فه سالی وشه ی لیک دراو دکه ی ، له خودی روخساری خۆیان وردنابینه وه ، که ده لیتین و دهنووسین (پیتشه و تن) به بالای وشه ی (تقدم) ی ساده ی دهرین یان (چاککردنه وه) به (اصلاح) و (شیکردنه وه) (تحلیل) په نجه کیش ده که ی . به تن پامانی لابه نه خوازه کاربه که ، واتای به رای (لغوی) که بنیادی شکل نووسی وشه ی له سه ر ده کری له زه نی نووسه ره که دا فه راموش ده بیج ... ده میکه هه ستم به نه وه کردوه و باری دهر وونی خۆیشم له و کاربگه ربوونه نه خه لستوه .

گوتم به یه که وه نووسینی هم جووره لیک دراوانه به تیکرا سه ناگری ، گریمان نووسیمان « چاککردنه وه » دوا ی تۆزی له گهر داندا هه ل ده وه شیتته وه ، وهک :
 (جاکیان کرده وه ، چاک کرد ، چاکمان کرد ، چاکنه کرا)

گه وگرفته گانی « کاری لیک دراو »

په کیکه له وبابه ته واشانه ی که نووسینه که ی له نیوان چه ندان رای جیاوازا گیتۆده خوانسه وه ، تائیتسا هیچ نووسه ریک باریکی به کسانی تیتدا ره جاونه کردوه .

۱ – کاری پیکه هاتوو له به شی په بیدایی و پیتش گر :
 ۱ – هه ل + کیشان ، هه ل ده کیشی ، هه ل مه کیشه

ب – دا ، را ، رۆ ، ... داپه رین ، راپه رین ، رۆچوون .

به شی (ب) له خۆیدا نه لکاوه .

ج – بری بۆزیشن : لی ، پین ، تن ، به جین ... + کار .

وهک « لی خورین ، لیمان خوری ، پی گوتن ، پیم گوت ... »

د – ناوه ل کار + بری بۆزیشن + کار . وهک :
 « ری تی چوون ، ری بی تی ده چی ، روولین نان ، روومان لیتان »

سه ره رای نه وهش که بری بۆزیشن توخمیکه سه ربه خۆیه له که ره سه ی زماندا ، نه گهر له گهل

**هزنی بهر کرده به بهر کردایی کردنی
ههلهتی گشتی نیشمانی له نلور کردنی
نه خوینده واری تیوری مرؤفانه ک
خووی خسته پوو .**

جاوگه کاندای بشلکین ، له پریکداو له دوخی گهرداندا
ههله دهه شینه وه ، وهک :

« ریتتیچوون ، ریم تی نهچوو »

ه - بان پیک بیج له چهنه پری پوزیشنیک و
پیش گرو کار ، وهک : « یچ + لئ + ههله + برین »
تهنها نه کاره له تیوان پینج شیوه نیشماندا له
گروگازدا به ، هیچ دهستوریک ناتوانی به بهک شیوه
دابینی بکا ، بیتجگه له وهی که به سه به که وه نه نووسری .

۲ - کار + نیشانه :

وهک (هات + وه = هاتوه = هاتگه)

زۆر له زمانه وانان ده نووسن « هاتوه » به دوو
/ .. وو / . نه مهش ههله بهو چاوی لئ نا پۆشری ،
چونکه نیشانه که تهنها بریتیه له « وه = گه » وهک له
« زانیوه » دا ، خوئی ده نوینتی .

تانیستا له نیشمانی سهر به نه له فوینتی عهره بیدا ،
نیشانه بۆ نیشانه زۆر دانه تراوه ، ناشتوانری
همان بزوینتی « ی، و » بان بۆ دابنری . نه مه با سیکه و
له کاتی خویدا دریتوه مه پین داوه و ماره ی
تی ههله چوونه وه مه نیه !! دوورنه پۆین هه مان کساری
پیشوو به شیوه لاتینی بهم چهشنه دهین : (هاتوه =
Hatiwe)

۳ - کار + باش گر :

وهک (هاتوه = هات + وه)

گروگرفتی تیدانیه ، به لام لهو کارانه دا که
کۆتایان به / .. وو / به ، ههله ی تیدا کاروه ، وهک
« بوو + وه » راستیه که ی ده بیته « بووه » که چی
ههر ده نووسن « بووه » .. نه گهر له زمانی نووسیندا ،
بهوشیوه به تلو بیری ههله به با له زمانی قهشندا
دروستین !!

۴ - کار + نیشانه + ئینفۆنیک + باش گر ،

وهک :

هات + وه + ت + وه = هاتوه ته وه / که چی به ههله
ده نووسن : (هاتوه وه ، بان هاتوه وه ...)

(۱) نهوانه ی که ده نووسن : داناشر او = منحوت ،
پتر بۆ (مشتق) به کاره و سه به گهردانه .

(۲) وشه ی - ستان - سه نسکریتیه ، به واتسای
کات ، شوین ده وریکی سه ره کی ده بین له زمانی
کوردی ، فارسی ، هیندیدا نه گهر له بنچینه شدا
سه به خو بووین ، ئیستا له به کاره ی نانی ئیمه دا ،
به تهنی یه مه به سه ، له نووسیندا ، ده لکن .

(۳) نیشانه ک :

له نووسینه وه ی به ره مه کانی نه دوایمه دا
« وه » ی پرگم به کار نه هیناوه :

ا - بۆم ده ره که وتوه که به تاوی عهره ی خوئی
له کوردی ههله خزانده .. واوی
نیشاندانی له زمانه که ماندا ناسازه

ب - نهو نووسه رانه ی که به کاری دهین ، بان
به کاری گهری عهره به که به ، یسان
له جۆشتدانی به ندو رسته ی کوردیدا ،
په ده سه لاتن .

(۴) من به ش به حالی خوم ههروه که نهو مهردومه که
به له تی وه مه چهزه وشه ی لیک دراوم
نووسیوه ، ناچارین بووم ، چونکه وهک خاوه
را به حس به ره مه له ری نووسه وانیدا
پیش کهش نه کردوو . له نه نجامی به راورداد
دداننان به واقعیدا ، نه به جسم ته فاندوه وه
زنجیره به کم ، به چهند ئالقه له رۆژنامه ی
هاوکاریدا بلاو کرده وه .